

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Pisarze dla dzieci i młodzieży na emigracji

Author: Krystyna Heska-Kwaśniewicz, Sylwia Gajownik

Citation style: Heska-Kwaśniewicz Krystyna, Gajownik Sylwia. (2013).
Pisarze dla dzieci i młodzieży na emigracji. W: K. Heska-Kwaśniewicz, K.
Tałuc (red.), "Literatura dla dzieci i młodzieży (1945-1989). T. 3" (S. 17-29).
Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja
ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach
niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci
(nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Pisarze dla dzieci i młodzieży na emigracji

KRYSTYNA HESKA-KWAŚNIEWICZ, SYLWIA GAJOWNIK

Znana badaczka polskiej literatury emigracyjnej, Maria Danilewicz-Zielińska, napisała, że „Poza krajem ukazało się po 1939 r. ponad 20.000 — »druków polskich i Polski dotyczących« (tj. ekwiwalent trzyletniej produkcji wydawniczej Kraju) i już suche bibliograficzne ich wyliczenie wypełniłoby kilka tomów po paręset stron”¹. Refleksja ta — siłą faktu mająca charakter pewnego uogólnienia — odnosi się także do literatury dla młodego odbiorcy, która nie doczekała się do tej pory żadnej poważnej refleksji badawczej.

Nawet świadomość, że książki dla małego i młodego odbiorcy przez cały czas istnienia PRL-u powstawały także poza krajem, jest wręcz nikła. Nie ma o nich wzmianki w słownikach i opracowaniach, nawet tych, które ukazały się już po transformacji ustrojowej w Polsce².

By nie ograniczyć się tylko do wyliczania nazwisk i tytułów, trzeba zaznaczyć, że łączy się z tą kwestią kilka zagadnień. Po pierwsze należy zwrócić uwagę dla kogo pisali wspomniani twórcy — wszak nie dla krajowego odbiorcy, bo ich dzieła, wprowadzone na listę prohibitów, nie miały szans na zaistnienie w PRL-u. A więc czy dla dzieci i młodzieży polonijnej w Wielkiej Brytanii, Francji, Stanach Zjednoczonych? Czy autorzy liczyli także na tłumaczenia i bardziej wszechstronny odbiór i czy faktycznie ich książki do jakiegokolwiek szerszego grona docierały? Sądząc po nielicznych głosach recenzenckich i apelach krytyków literackich, można podejrzewać, że pisali jednak dla dzieci polskich emigrantów. Bez badań bibliologicznych i prasoznawczych trudno jednak odpowiedzieć na pytanie o au-

¹ M. Danilewicz-Zielińska: *Szkice o literaturze emigracyjnej*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1992, s. 8.

² Por. S. Frycie, M. Ziółkowska-Sobecka: *Leksykon literatury dla dzieci i młodzieży*. Piotrków Trybunalski 1999; *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*. Red. B. Tylicka, G. Leszczyński. Wrocław—Warszawa—Kraków 2002.

torskie oczekiwania, choć teza o ograniczonym zasięgu dystrybucji jest wysoce prawdopodobna. Nie da się też precyzyjnie ustalić stopnia ich popularności. Pewną wskazówką mogłoby być tylko badanie wysokości nakładów i obecności ich książek w bibliotekach obcych i polskich.

Zapewne część twórców po wyjeździe z kraju mogła zamilknąć, obezwładniona psychicznie wojenną, a potem emigracyjną traumą. Jeszcze inni mogli zmienić adresata swego pisarstwa. Zaskakujący może wydawać się na przykład fakt, iż Jan Lechoń jedyną książkę adresowaną do dzieci: *Historia o jednym chłopczyku i o jednym lotniku*, ilustrowaną przez Wojciecha Jastrzębowskiego, ogłosił nakładem „Światopól” w roku 1947. Takich zdumiewających odkryć rzetelna kwerenda mogłaby przynieść więcej.

Niniejsze refleksje dotyczą jednak tylko pokolenia starszych twórców, których dzieła nie podjęli już młodszy pisarze, co było zapewne uwarunkowane socjologicznie. Dzieci wychodźców asymilowały się na obczyźnie i literatura polska stawała się dla nich mniej atrakcyjna, z czasem zapewne niezrozumiała, zwłaszcza dla młodych czytelników, wzrastających już w zupełnie innych realiach. Znamienny jest przykład Bogdana Czaykowskiego, który wprawdzie zadebiutował w roku 1956 utworem dla dzieci, ale potem pisał już wyłącznie dla dorosłych odbiorców.

Kilka słów trzeba poświęcić autorom, którzy po przelomie październikowym wrócili do kraju. Należeli do nich m.in. Zofia Kossak, która jednak najlepsze swoje teksty dla dzieci i młodzieży: *Ku swoim*, *Topsy i Lupus*, *Kłopoty Kacperka, góreckiego skrzata*, *Bursztyny*, napisała przed wojną. Po jej przyjeździe do Polski w 1967 roku niektóre z tytułów zostały wznowione; *Kłopoty Kacperka...* jednak miały tylko dwa wydania, w *Topsym i Lupusie* wskutek ingerencji cenzury³ autorka musiała zmienić miejsca akcji i trasa wędrówki bohaterów uległa skróceniu. Najlepsza z książek, *Ku swoim*, do tej pory nie doczekała się wznowienia. *Bursztyny* stały się przedmiotem manipulacji treściami, polegającej na wymianianiu poszczególnych opowiadań w zbiorze. Również współczesne edycje odbiegają pod tym względem od kształtu ostatniego wydania, jakie ukazało się za życia autorki⁴.

Melchior Wańkowicz po powrocie z emigracji wydał jedną książkę — zasadniczo o podwojnym adresacie: młodym oraz dojrzałym, za to bardzo ważną — *Ziele na kraterze*. Jadwiga Otwinowska, autorka dzisiaj już zupełnie zapomniana, opublikowała dwie książki.

W świadomości czytelniczej nie istnieje również znakomita i bogata twórczość Antoniego Bogusławskiego, Zofii Bohdanowiczowej, może nawet Stefana Themersona. Szczególna uwaga należy się Bogusławskiemu, autorowi udanych

³ Por. K. Heska-Kwaśniewicz: *Topsego i Lupusa kłopoty z cenzurą*. „Guliwer. Czasopismo o książce dla dziecka” 2005, nr 11, s. 33—37.

⁴ Celuje w tym zwłaszcza krakowskie Wydawnictwo GREG.

miniatur poetyckich dla małych dzieci, który pomimo wielkiej tragedii osobistej — śmierci córki Teresy (1929—1945), harcerki, najmłodszej poetki Powstania Warszawskiego, zmarłej po ciężkich torturach na Pawiaku na gruźlicze zapalenie opon mózgowych — nie porzucił pióra i dalej tworzył dla młodego pokolenia Polaków. Osiedlił się w Anglii, gdzie stał się autorem dość popularnym, a krytyka literacka podkreślała walory jego pisarstwa. Wart byłby z pewnością obszerniejszej refleksji, zwłaszcza, że niektóre z jego utworów po roku 1989 zostały wydane w Polsce.

Szczególne zapomnienie dotknęło całą grupę pisarzy harcerskich: Romualda Kawalca (1890—1981)⁵, Jerzego Giżyckiego (1889—1970)⁶, Michała Grażyńskiego (1890—1965). Ten ostatni istnieje w świadomości społecznej tylko jako wojewoda śląski związany z sanacją, nikt nie pamięta jego świetnych gawęd harcerskich⁷, publikowanych w „Na Tropie”, a następnie wydanych w formie trzech książek: *Gawędy i przemówienia harcerskie. Rok 1926—1932* (Katowice 1932), *Z moich wędrówek i przygód* (Warszawa 1936), *Dokąd zdążamy. Cz. I.* (Katowice 1935). Niewiele zapewne osób wie, że np. człowiek o nieposzlakowanej biografii Jerzy Braun, autor najpopularniejszej pieśni harcerskiej *Płonie ognisko i szumią knieje*, śpiewanej przez wszystkie pokolenia polskich harcerzy, zaszczyty przez reżim, w roku 1956 wyjechał do Rzymu, gdzie zmarł w 1975 roku⁸.

*
* *

Najlepiej została rozeznana sytuacja w Anglii — dzięki badaniom prasoznawczym Jolanty Chwastyk-Kowalczyk⁹. Od 31 lipca 1950 roku zaczął się tam ukazywać dodatek do „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” zatytułowany „Dziennik Polski Dzieciom”; zamieszczano w nim prozę, poezję, baśnie, legendy, teksty inscenizacji, kolędy, przypomniano polską klasykę, ogłaszano konkursy. Publikowali w owym dodatku: Antoni Bogusławski, Marian Czuchnowski, Tadeusz Nowakowski, Zygmunt Nowakowski, Jadwiga Otwinowska, Beata Oberżyńska, Zofia Romanowiczowa i wielu innych autorów¹⁰. Od lipca 1955 roku dodatek ukazywał się co trzy tygodnie, a od 1959 roku jako strona dla najmłodszych

⁵ Po wyjeździe z Polski przebywał w Turcji, Libanie, a od 1942 roku w Palestynie, gdzie założył firmę wydawniczą Przez Łąd i Morza, po zakończeniu II wojny światowej przeniósł się do Wielkiej Brytanii.

⁶ Wyemigrował do Wielkiej Brytanii, po zakończeniu wojny przeniósł się do Kanady, w latach 60. zamieszkał w Meksyku.

⁷ O niektórych z nich pisałam w: *Michał Grażyński i góry*. „Wierchy” 2009, T. 11, s. 35—50.

⁸ Jego tragiczna biografia została rzetelnie omówiona w książce Joanny Siedleckiej: *Oblawa. Losy pisarzy represjonowanych*. Warszawa 2005, s. 45—80.

⁹ J. Chwastyk-Kowalczyk: „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” w latach 1944—1989. Kielce 2008.

¹⁰ Pełną listę podaje J. Chwastyk-Kowalczyk: „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”..., s. 8.

w sobotnim wydaniu „Co Tydzień Dzieciom”, następnie „Co Tydzień Dzieciom i Młodzieży”, potem jego objętość malała coraz bardziej, co było skutkiem asymilacji młodego pokolenia do kultury brytyjskiej, w końcu, w połowie roku 1978, przestał wychodzić.

Rzadko interesowała się tym segmentem pisarstwa krytyka literacka, tylko czasem pojawiały się notatki anonimowych recenzentów. Na uwagę zasługuje obszerniejsze omówienie *Czarnych Żurawi* (Glasgow 1947) Anatola Krasnowieckiego, książki o akcji podziemnego zastępu harcerzy, wysadzających pociąg z niemieckim transportem. Recenzent Marek Świąćicki polecał też opowieść Ryszarda Kiersnowskiego *Franek z Pierwszej Pancernej* (Londyn 1947) oraz wspomnienia Mieczysława Lisiewicza *Trop nad jeziorem Narocz* (Londyn 1947). Recenzje pisywał też Jerzy Pietrkiewicz i Stanisław Baliński, wybitni znawcy przedmiotu. Pietrkiewicz sam był dobrym literatem, a Baliński, wybitny skamandryta, zawsze żywo zainteresował się życiem kulturalnym polskiej emigracji¹¹.

Właśnie na łamach „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” Antoni Bogusławski przestrzegał przed odchodzeniem młodego pokolenia od polskich korzeni, apelował o dbałość o pisanie i czytanie w języku ojczystym. Sam pisał dużo, dokonywał również adaptacji klasycznych baśni piękną, czystą polszczyzną wierszowaną.

Natomiast Zygmunt Nowakowski przekonywał o potrzebie pisania wierszy patriotycznych, opisywania Polski, której młodzi już na oczy nie widzieli. Pisał: „[...] krajowe wierszyki dla krajowych dzieci są okropne, na jedno kopyto, przeważnie mając za temat plan sześćioletni, traktory, Bieruta i czerwoną chorągiewkę”. Apelowal do „Lechoniów i Wierzyńskich, do Balińskich i Hemarów, do p. Bohdanowiczowej, do Bogusławskich i Łobodowskich, do wszystkich prawdziwych poetów i poetek, których mamy zatrzęsienie. Panie i panowie napiszcie coś ładnego! Przecież to dla dzieci! Dla polskich dzieci na uchodźstwie! Konieczna jest jakaś mocna witamina P!”¹².

Podobnie pisała Zofia Romanowiczowa w paryskiej „Kulturze”:

Czyż można położyć wagę do tych paru książeczek skąpo ilustrowanych, drukowanych małymi literami, więc nieczytelnych, o treści zawilej i pretensjonalnie zdzieciniałej albo nieudolnej, byle jakiej. Pisemka znowu stanowi raczej poradniki dla nauczycieli będących pod stałym terrorem akademii rocznicowych, dla dzieci nie są żadną atrakcją, w żadnym razie nie mogą równoważyć siły przyciągania „Tintin” albo Mickey Maus¹³.

¹¹ Ibidem, s. 264—266.

¹² Z. Nowakowski: *Staś na sukni zrobił płamę...* „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1956, nr 81, s. 2. Cyt. za: J. Chwastyk-Kowalczyk: „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”..., s. 266.

¹³ Z. Romanowiczowa: *Witamina P.* „Kultura” 1956, nr 5/103, s. 97. Cyt. za: J. Chwastyk-Kowalczyk: „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”..., s. 266.

Przytoczone powyżej opinie dowodzą istnienia świadomości owego niedostatku i poważnego problemu, któremu bardzo trudno było zaradzić. Wciąż jednak podejmowano różne próby.

W 1956 roku polska firma handlowa Tazab w Londynie ogłosiła konkurs na utwór poetycki dla polskich dzieci. W skład jury weszli: Stefania Kossowska, Zygmunt Nowakowski, Janusz Jasieńczyk, laureatem został Bogdan Czaykowski, ale jak już wspomniano, był to w życiu utalentowanego poety tylko epizod. Stosunkowo często wznawiano książki Stefana Themersona, zwłaszcza *Pan Tom buduje dom*. Wydania jego tekstów zawsze były doskonale opracowane graficznie, co było o tyle łatwiejsze, że pisarz wraz z żoną prowadził wydawnictwo bibliofilskie Gaberbocchus.

Stanisław Baliński pokreślił wagę zbiorku *Polska jesień* Ireny Paczoskiej (Londyn 1957), książki prostej, wyrastającej z tradycji wierszy Marii Konopnickiej¹⁴. Polecano też książeczkę dla małych dzieci *Pan Miś-Miau, miau...i hau, hau...* Wiesława Antoniego Lasockiego (Londyn 1986), wydanej nakładem Polskiej Macierzy Szkolnej. Wspomniane edycje stanowiły jednak pojedyncze przypadki, choć znaczono bardzo dobrymi nazwiskami autorskimi.

Być może z troski o zachowanie nielicznych, a cennych tekstów zrodził się pomysł przygotowania świetnej antologii *Kraj lat dzieciennych*¹⁵, zawierającej utwory znakomitych polskich pisarzy (Kazimierzy Iłakowiczówny, Marii Kuncewiczowej, Stanisława Mackiewicza, Ksawerego Pruszyńskiego, Jerzego Stempowskiego), pełne nostalgii za czasem i ziemią „świętą i czystą jak pierwsze kochanie”. Antologia miała podwójnego adresata: dorosłego, bo o nim przede wszystkim myślano pierwotnie, oraz młodego, o wyższym poziomie kultury czytelniczej. We wstępie do pierwszego wydania (1942) redaktorzy książki: Mieczysław Grydzewski i Ksawery Pruszyński pisali:

Latem, kiedy wojsko polskie po francuskiej klęsce wylądowało w Wielkiej Brytanii, głód polskich książek i tęsknota za polskim krajem, po raz pierwszy na tej nowej emigracji dały się odczuć tak silnie i tak boleśnie. Aby tym potrzebom uczynić zadość, zrodziła się myśl wezwania polskich pisarzy, przebywających na wygnaniu, do napisania książki zbiorowej, która by zawierała wspomnienia o kraju lat dzieciennych. Sądzono, że w ten sposób przed oczami czytelnika-żołnierza — bo o czytelniku-żołnierzu przede wszystkim myślano — przesunie się nie jakaś abstrakcyjna i geograficzna Polska, ale wykrawki kraju żywego ludźmi i sprawami, a pogodnego, tak jak pogodne wyda się zawsze po latach każde ludzkie dzieciństwo¹⁶.

¹⁴ Stb: *Wśród książek. U poetów*. „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1958, nr 169, s. 3.

¹⁵ *Kraj lat dzieciennych*. Red. M. Grydzewski, M. Prószyński. Londyn 1942.

¹⁶ [M. Grydzewski, K. Pruszyński]: *Słowo wstępne do pierwszego wydania*. W: *Kraj lat dzieciennych...*, s. 9.

Pierwsze wydanie antologii ukazało się w roku 1942 i jak pisze M. Danielewicz-Zielińska „wykupiono ją na pniu”¹⁷. W roku 1987 niespodziewanie pojawiła się edycja fototypiczna jako 32 pozycja książkowa Wydawnictwa „Puls”. Antologia zaistniała także w kraju w drugim obiegu.

Osobny akapit należy poświęcić Wandzie Wasilewskiej (1905—1964), choć wymienienie jej nazwiska w tym kontekście może wydawać się zaskakujące. Nie dziejowa konieczność zmusiła ją bowiem do wyjazdu z Polski, ale świadomy, choć trudny do zrozumienia, wybór Związku Radzieckiego jako jej nowej ojczyzny i nowego miejsca stałego zamieszkania¹⁸. Wznawiany wielokrotnie w PRL-u *Pokój na poddaszu* — najlepsza z jej powieści dla młodzieży, nie budziła już żywszych emocji czytelniczych, a sama pisarka z biegiem czasu stawała się coraz bardziej obca.

Wybrane książki pisarzy emigracyjnych powróciły po transformacji ustrojowej do krajowego czytelnika. Teksty Bogusławskiego, Themersona i kilku innych twórców nie spotkały się jednak z większym zainteresowaniem, a autorzy nie zyskali popularności

* * *

Trudno w jednym, z natury swej zwięzłym szkicu omówić wszystkie zagadnienia w sposób pełny, dlatego niniejsze opracowanie ma tylko charakter informacyjny, raczej sygnalizuje pewne problemy niż je rozwija i interpretuje. W załączonym poniżej zestawieniu zawarto opisy bibliograficzne utworów wydanych na emigracji. Pogrupowano je według miejsca zamieszkania autora oraz podano lokalizację biblioteczną w Polsce.

Tabela 1

Opis bibliograficzny utworów wydanych na emigracji

Lp.	Kierunek emigracji	Imię i nazwisko	Publikacje
1.	Wielka Brytania	Antoni Bogusławski (1899—1956)	Polska Biblioteka Narodowa: <i>Fiodor. Szkic powieściowy</i> (Caldra House, Hove 1956), <i>Kot w butach</i> (Wydawnictwo Polskie Tern (Rybitwa), Londyn 1954), <i>Królewna Małgorzatka</i> (Wydawnictwo Polskie Tern (Rybitwa), Londyn 1954), <i>Kurant</i> (Wydawnictwo Światowego Związku Polaków z Zagranicy, Londyn 1945), <i>Mist before the Dawn Poems</i> (G. Allen, Londyn 1942),

¹⁷ M. Danielewicz-Zielińska: *Przedmowa*. W: *Kraj lat dziecińczych...*, s. 4.

¹⁸ Obszerniej na ten temat pisze Marci Shore: *Kawior i popiół. Życie i śmierć pokolenia oczarowanych i rozczarowanych marksizmem*. Przeł. M. Szuster. Warszawa 2008.

			<p><i>O rycerzu Okruszynie</i> (Wydawnictwo Światowego Związku Polaków z Zagranicy, Londyn 1946), <i>O rycerzu Okruszynie</i> („Spar”, Warszawa 1991), <i>Polna kochanka</i> (M. I. Kolin, Londyn 1940), <i>Struny na drzewach. Poezje</i> (Stowarzyszenie Pisarzy Polskich, Londyn 1948), <i>Szopka żołnierska</i> ([s.n.], Londyn 1940), <i>Tereska. Zbiór wierszyków polskich dla dzieci</i> (Książnica Polska, Glasgow 1944), <i>Tereska. Zbiór wierszyków polskich dla dzieci</i> (Książnica Polska, Glasgow 1942), <i>Tu i tam. Powieść</i> (Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1963), <i>W angielskim parku</i> (Kohorta, Londyn 1943), <i>Zajęczki</i> (Polish Library, Glasgow 1945) Brytyjska Biblioteka Narodowa: brak</p>
2.	Wielka Brytania	Ginsbert Julian (1892—1948)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Psychologia dowodzenia</i> (przedruk artykułu z „Bellony” zeszyt 4-ty, kwiecień 1943. Wydawnictwo Konspiracyjne, Warszawa 1944), <i>Zdych szuka ojca. Powieść morską dla młodzieży</i> (Fundacja Pomocy Antyk „Wydawnictwo Antyk Marcin Dybowski”, Komorów 1998) Brytyjska Biblioteka Narodowa: brak</p>
3.	Wielka Brytania	Grydzewski Mieczysław (1894—1970)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Wiersze polskie wybrane. Antologia poezji od „Bogu rodzicy” do chwili obecnej</i> (Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Londyn 1946), <i>Wiersze polskie wybrane. Antologia poezji od „Bogu rodzicy” do chwili obecnej</i> („Orbis”, Londyn 1948) Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Wiersze polskie. Antologia poezji od „Bogu rodzicy” do chwili obecnej</i> (Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Londyn 1946) Biblioteka Kongresu w USA: <i>Wiersze polskie wybrane. Antologia poezji od „Bogu rodzicy” do chwili obecnej</i> („Orbis”, Londyn 1948)</p>
4.	Wielka Brytania	Kawalec Romuald (1890—1981)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Pod rumuńskim niebem. Powieść</i> (Tel-Aviv 1941) Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Pod rumuńskim niebem. Współczesna powieść harcerska</i> (Wydz. Prasy i Propag. Komendy Harcerstwa Pol. na Bliskim, Środ. i Dal. Wschodzie, Tel-Aviv 1941) Izraelska Biblioteka Narodowa: <i>Pod rumuńskim niebem. Współczesna powieść harcerska</i> (Wydz. Prasy i Propag. Komendy Harcerstwa Pol. na Bliskim, Środ. i Dal. Wschodzie, Tel-Aviv 1941),</p>

			<i>Tajemniczy uczoney. Współczesna powieść sensacyjna</i> („Hapoel hazair”, Tel-Aviv 1942)
5.	Wielka Brytania	Kiersnowski Ryszard (1912—1977)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Franek z Pierwszej Panczernej</i> (Wydawnictwo Światowego Związku Polaków z Zagranicy: Polskie Biuro Wydawnicze „Światpol”, Londyn 1946)</p> <p>Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Franek z Pierwszej Panczernej</i> (Wydawnictwo Światowego Związku Polaków z Zagranicy: Polskie Biuro Wydawnicze „Światpol”, Londyn 1946)</p>
6.	Wielka Brytania	Kozarynowa Zofia (1890—1992)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Sto lat. Gawęda o kulturze środowiska</i> (Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1982), <i>Sto lat. Gawęda o kulturze środowiska</i> (Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1992)</p> <p>Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Król poezji. Opowieść o panu Adamie</i> (Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1956), <i>O braciach kłótnikach i wesołej Basi. Opowieść dla dzieci</i> (Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1955)</p> <p><i>Sto lat. Gawęda o kulturze środowiska</i> (Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1982), <i>Sto lat. Gawęda o kulturze środowiska</i> (Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1992), <i>Wędrowiec</i> (Omega Publications, Londyn 1957)</p>
7.	Wielka Brytania	Krakowiecki Anatol (1901—1950)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Książka o Kołymie</i> (Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1950), <i>Książka o Kołymie</i> (Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1987)</p> <p>Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Czarne żórawie</i> (Książnica Polska, Glasgow 1947), <i>Dom pachnie sianem. Komedia w 3-ech aktach</i> ([b.w.], Londyn 1950), <i>Książka o Kołymie</i> (Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1987), <i>Książka o Kołymie</i> (Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1950), <i>Na latającym dywanie</i> (Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”: Londyn 1951),</p> <p>Izraelska Biblioteka Narodowa: <i>Ryszard Lwie Serce</i> (Wydawnictwo „W Drodze”, Jerozolim 1944), <i>Bajki białoczerwone</i> (Wydawnictwo „W Drodze”, Jerozolim 1944)</p>

8.	Wielka Brytania	Lasocki Wiesław Antoni (1913—1996)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Lubek herbu obrączka</i> (Polska Macierz Szkolna, Londyn 1986), <i>Wojtek. Niedźwiedź żołnierz</i> (Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, Londyn 1986), <i>Wojtek spod Monte Cassino. Opowieść o niezwykłym niedźwiedziu</i> („Prom”, Warszawa 1987), <i>Wojtek spod Monte Cassino. Opowieść o niezwykłym niedźwiedziu</i> (Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1989), <i>Wojtek spod Monte Cassino. Opowieść o niezwykłym niedźwiedziu</i> (Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 2003)</p> <p>Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Ali Baba. Malajski niedźwiedź</i> („Gryf”, Londyn 1979), <i>Lubek herbu obrączka</i> (Polska Macierz Szkolna, Londyn 1986), <i>Wojtek spod Monte Cassino. Opowieść o niezwykłym niedźwiedziu</i> (Stowarzyszenie Polskich Kombatan-tów, Londyn 1968), <i>Wojtek spod Monte Cassino. Opowieść o niezwykłym niedźwiedziu</i> (Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1989)</p>
9.	Wielka Brytania	Lisiewicz Mieczysław (1897—1975)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Destiny can wait. The Polish Air Force in the Second World War</i> (Heinemann, Londyn 1949)</p> <p>Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Ballada o Chopinie. W 3 aktach 4 odsłonach</i> ([b.w.], Londyn 1950), <i>Chronicles of Lake Narocz</i> (Polish Library, Glasgow 1945), <i>Gdzie goręcej biją serca. Powieść</i> (Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1954), <i>Kronika naroczańska</i> (Książnica Polska, Glasgow 1943), <i>Trop nad jeziorem. Opowieść naroczańska</i> („Orbis”, Londyn 1946), <i>Z pamiętnych dni. Wspomnienia adiutanta</i> ([b.w.], Londyn 1944)</p>
10.	Wielka Brytania	Otwinowska Jadwiga (1904—1978)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Czytanka na klasę IV. Podręcznik do nauki języka polskiego dla dzieci od lat 10–12</i> (Polska Macierz Szkolna Zagranicą, Londyn 1969), <i>Czytanka na klasę IV. Podręcznik do nauki języka polskiego dla dzieci od lat 10–12</i> (Polska Macierz Szkolna Zagranicą, Londyn 1963), <i>Dzieci z Białego Domku. Czytanki dla klasy II Szkół Przedmiotów Oczyszczonych</i> (Polska Macierz Szkolna Zagranicą, Londyn 1968),</p>

			<p><i>Ich młode lata</i> („Gryf”, Londyn 1961), <i>Moja czytanka. Podręcznik na klasę III (dla dzieci od lat 8 do 9)</i> (Polska Macierz Szkolna Zagranicą, Londyn 1964), <i>Moja czytanka. Podręcznik na klasę III (dla dzieci od lat 8 do 9)</i> (Polska Macierz Szkolna Zagranicą, Londyn 1959), <i>Uczmy się pisać</i> (Polska Szkoła Sobotnia, Londyn 1965), <i>Uczmy się pisać</i> (Polska Macierz Szkolna Zagranicą, Londyn 1967), <i>Uczmy się pisać</i> („Gryf”, Londyn 1968), <i>Uczmy się pisać</i> („Gryf”, Londyn 1974) Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Ich młode lata</i> („Gryf”, Londyn 1961), <i>Moja książeczka</i> (Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1957), <i>Wpływ języka angielskiego na system fleksyjny rzeczownika w języku dzieci polskich w Londynie</i> ([b.w.], Londyn 1966)</p>
11.	Wielka Brytania	Paczoska Irena (1910—?)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Caro's adventurs=Przygoda Kara</i> (Polish Library = (Książnica Polska, Glasgow 1945) Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Bajki. Polish Fairy Tales</i> (Książnica Polska, Glasgow 1945) <i>Caro's adventurs=Przygoda Kara</i> (Polish Library, Glasgow 1945) Biblioteka Kongresu w USA: <i>Bajki. Polish Fairy Tales</i> (Książnica Polska, Glasgow 1945)</p>
12.	Wielka Brytania	Pruszyński Ksawery (1907—1950)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: brak Brytyjska Biblioteka Narodowa: brak Biblioteka Kongresu USA: brak</p>
13.	Wielka Brytania	Themerson Stefan (1910—1988)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Collected poems</i> (Gaberbochus Press, Amsterdam 1997), <i>Croquis dans les ténèbres</i> (Hachette, Londyn 1944), <i>Factor T</i> (Gaberbochus Press, Londyn 1956), <i>General Piesc i inne opowiadania</i> („Czytelnik”, Warszawa 1980), <i>Hau! hau! czyli Kto zabił Ryszarda Wagnera?</i> (Gaberbochus Press, Warszawa 2004), <i>Jacuś w zaczarowanym mieście</i> (Festiwal „Świat Według Themersonów”, Gdańsk 1993), <i>Jestem czasownikiem, czyli Zobaczć świat inaczej.</i> Stefan Themerson [wybór i oprac. Marek Grala; oprac. graf. Adam Łukawski] (Dom Kultury Klub Artystyczny Płoczan, Płock 1993),</p>

- Kardynal Pölätüo* (Wydawnictwo Literackie, Kraków 1971),
Kardynal Pölätüo („Iskry”, Warszawa 2003),
Kurt Schwitters in England 1940–1948 (Gaberbochus Press, Londyn 1958),
O stole, który uciekł do lasu („Nasza Księgarnia”, Warszawa 1963),
On semantic poetry (Gaberbochus Press, Londyn 1975)
Pan Tom buduje dom (Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, Warszawa 1947),
Pan Tom buduje dom („Nasza Księgarnia”, Warszawa 1957),
Pan Tom buduje dom („Nasza Księgarnia”, Warszawa 1960),
Pan Tom buduje dom (Wydaw. Kwieciński, Jaworzek/Bielska-Białej 2001),
Przygody Pędrka Wyrzutka („Nasza Księgarnia”, Warszawa 1958)
Przygody Pędrka Wyrzutka („Iskry”, Warszawa 2002),
Tom Harris („Czytelnik”, Warszawa 1975),
Tom Harris („Czytelnik”, Warszawa 1979),
Wiersze wybrane 1939–1945. Stefan Themerson; przedm., wybór i oprac. Jasia Reichardt (Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003),
Wooff, wooff or who killed Richard Wagner? (Gaberbochus Press, Londyn 1951),
Wyspa Hobsona (Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1997),
Wykład profesora Mmaa (Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1958),
Wykład profesora Mmaa („Krağ”, Warszawa 1994),
Wykład profesora Mmaa („Iskry”, Warszawa 2003),
Wyspa Hobsona (Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1997)
- Brytyjska Biblioteka Narodowa:**
Apollinaire's lyrical ideograms (Gaberbochus Press, Londyn 1968),
Bayamus (Editions Poetry, Londyn 1949),
Bayamus and the Theatre of Semantic Poetry (Gaberbochus, Londyn 1965),
Bayamus suivi de Ouaff, Ouaff, Ou Qui A Tue Richard Wagner? (Gaberbochus Press, Paris 1978),
Cardinal Pölätüo ([b.w.], Londyn 1965),
Kardinaal Pölätüo. Vertaling Gust Gils en Freddy de Vree. Inleiding Willem Frederik Hermans (De Bezige Bij, Amsterdam 1967)
Kardynal Pölätüo („Iskry”, Warszawa 2003),
Kardynal Pölätüo (Wydawnictwo Literackie, Kraków 1971),

			<p><i>Pan Tom buduje dom</i> (Ikar Publications, Londyn 1943), <i>The Adventures of Peddy Bottom</i> (Editions Poetry London, Londyn 1950)</p> <p>Francuska Biblioteka Narodowa: <i>Bayamus. Ouaff, ouaff ou Qui a tué Richard Wagner?</i> (C. Bourgois, Paris 1978), <i>Cardinal Pölätiö</i> (Gaberbochus Press, Londyn 1961) <i>Een Leerstoel in fatsoen. Huizinga-lezing</i> (Athenaeum, Amsterdam 1982), <i>General Piesc or The case of the forgotten mission</i> (Gaberbochus Press, Londyn 1976) <i>Les aventures de Peddy Bottom</i> (Éd. Allia, Paris 2000), <i>On semantic poetry</i> (Gaberbochus Press, Londyn 1975) <i>Wooff wooff, or Who killed Richard Wagner?</i> (Gaberbochus Press, Londyn 1951), <i>Wyspa Hobsona</i> (PIW, Warszawa 1997)</p>
14.	USA	Pawłowicz Bohdan (1899—1967)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Franek na szerokim świecie</i> (Krajowa Agencja Wydawnicza, Gdańsk 1984), <i>Krew na oceanie</i> (Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1991), <i>Krew na oceanie. Kartki z Pamiętnika w Konwoju do Rosji</i> (Fregata Publishing Co., New York 1955)</p> <p>Brytyjska Biblioteka Narodowa: <i>Franek na szerokim świecie</i> (Krajowa Agencja Wydawnicza, Gdańsk 1984), <i>Krew na oceanie. Kartki z Pamiętnika w Konwoju do Rosji</i> (Fregata Publishing Co., New York 1955), <i>O.R.P. Garland in Convoy to Russia. The record of a Polish destroyer on her journey from Great Britain to Murmansk and Archangel in the spring of 1942</i> (Surrey Press, Mitcham 1943)</p> <p>Biblioteka Kongresu w USA: <i>Krew na oceanie; kartki z pamiętnika w konwoju do Rosji</i> (Fregata Publishing Co., New York 1955), <i>Krew na oceanie</i> (Rytm, Warszawa 1991), <i>O. R.P. Garland in convoy to Russia</i> (Surrey, Surrey press, ltd., Mitcham Surrey 1943), <i>Serce na dłoni</i> (Silver Spring, Md.? Silver Spring 1967)</p> <p>Brazylijska Biblioteka Narodowa: brak</p>
15.	USA	Sokolski (Pański) Wacław (1897—1990)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Bajki na co dzień</i> („Alfa”, Warszawa 1989), <i>Pies, który grał na gitarze i inne niezwykle historie</i> („Nasza Księgarnia”, Warszawa 1961)</p> <p>Brytyjska Biblioteka Narodowa: brak Francuska Biblioteka Narodowa: brak Niemiecka Biblioteka Narodowa: brak Biblioteka Kongresu w USA: brak</p>

16.	Kanada	Bohdanowicz Zofia (1898—1965)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Maryjo, ratuj nas</i> (Towarzystwo Polsko-Litewskie im. Adama Mickiewicza w W. Brytanii, Londyn 1966), <i>Podróż Maciusia</i> (Wydawnictwo Komitetu Redakcyjnego Miesięcznika „Dziatwa” przy Zjednoczeniu Polskim w W. Brytanii, Londyn 1952), <i>Rapsody litewskie; Maryjo, ratuj nas</i> (TLAM. OB: Zakład Teorii i Antropologii Literatury w Instytucie Filologii Polskiej. Filia Uniwersytetu Warszawskiego, Białystok 1994), <i>Wschodni Wiatr</i> (Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, Bydgoszcz 1997)</p> <p>Brytyjska Biblioteka Narodowa: brak Kanadyjska Biblioteka Narodowa: brak</p>
17.	Meksyk	Giżycki Jerzy (1889—1970)	<p>Polska Biblioteka Narodowa: <i>Maszeńka</i> (Filmowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1951), <i>W filmie nie ma rzeczy niemożliwych</i> (Filmowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1958)</p> <p>Brytyjska Biblioteka Narodowa: brak Kanadyjska Biblioteka Narodowa: brak Meksykańska Biblioteka Narodowa: brak</p>